

Saamen luonnonystävät ry
99980 Utsjoki

8.8.2014

Maa- ja metsätalousministeriö

PL 30

00023 VALTIONEUVOSTO

Sähköposti: kirjaamo@mmm.fi

TENOJOEN KALASTUSSOPIMUSNEUVOTTELUT

Viite: Suomen ja Norjan vireillä olevat neuvottelut Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännöstä tehdyn sopimuksen (SopS 94/89) ja siihen liittyvän kalastussäännön muuttamisesta. Valtioneuvosto asetti 3.5.2012 valtuuskunnan sopimuksen ja säännön uusimisesta käytäviin neuvotteluihin.

Utsjoelta oleva *Saamen luonnonystävät ry* niminen rekisteröity saamelainen yhdistys haluaa kohteliaimmin esittää tietoonne ja mahdollisia toimenpiteitänne varten seuraavan kantansa ja vaatimuksensa Tenojoen kalastussopimuksen uudistamisesta.

1. Tenojoen lohikantojen tila

Tenojoen lohikantojen tilaa pidetään huolestuttavana, erityisesti latva- ja eräiden sivuvesistöjen lohikannat ovat jopa uhattuina (*Falkegård, Morten: Laksebestandene i Tanavassdraget, NINA 1.8.2014*). Erityisesti suurten naaraskalojen osuus saaliista on vähentynyt tasaisesti. Saalistilastojen mukaan viimeisen vuoksikymmenen aikana saalis on jäänyt selvästi alle pitkän aikavälin keskiarvon. Esimerkiksi Karasjoen ja Iesjoen kutukalojen määrä on ollut vain 10–20 % *NASCO:n* suosituksista johdetuista tavoitteista (*RKTL:n julkaisu 3/2014: Tenojoen lohikannat ja niiden hoitaminen*).

Esimerkiksi Utsjoen pääuoman yläosiin isoa, suurikokoiseksi kasvavaa lohta ei enää nouse riittävän poikastuotannon turvaamiseksi. Utsjoen yläosan alkuperäinen lohikanta on muuttunut geneettisesti osoittaen siihen kohdistuneen liian voimakkaan pyynnin koko sen vaellusalueella rannikolla, vuonossa ja itse Tenojoen vesistössä.

2. Saamelaisten kalastuskulttuuri Tenojokilaaksoissa

Tenajokivarressa asuvien saamelaisten yhteisöllinen elämä ja saamelainen identiteetti rakentuvat ikimuistoisista ajoista harjoitetun kalastuksen varaan (esim. *Scheinin, Martin: Lakimies 1/2006 s. 39*). Tenojoen vesistön alueen saamelaisille lohenkalastus on perinteisesti turvannut keskeisellä tavalla talojen elinkelpoisuutta (*Tenojoen kalastustoimikunnan mietintö I, KOM 1985:9 s. 1*).

Tenojoen vesistön lohienkalastus on Utsjoella ja Inarinjokivarressa asuvien saamelaisten saamelaiskulttuurin tärkein elinkeino, mikä on todettu mm. Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen alkuperäiskansojen perinnetietoa käsittelevän artikla 8j:n kansallisen asiantuntijatyöryhmän loppuraportissa 2011. Työryhmän asetti ympäristöministeriö 18.6.2009.

Biodiversiteettisopimus (SopS 78/1994) tunnustaa mm. saamelaisten kulttuurin riippuvan läheisesti biologisten luonnonvarojen kestävästä käytöstä ja korostaa alkuperäiskansojen luonnon monimuotoisuuteen liittyvän perinteisen tiedon merkitystä alkuperäiskansakulttuurien tulevaisuudelle. Saamelaisen perinteisen kalastuskulttuurin tulevaisuuden elinehtona voidaan pitää luonnon monimuotoisuuden säilymistä. Tässä tarkoitettu perinteinen tieto pohjautuu vuosisatojen aikana kehittyneeseen paikalliseen tietämykseen, joka on sopeutunut paikalliskulttuuriin ja ympäristöön (ks. em. loppuraportti s. 7). Tenojoen kalastussopimuksessa tulee turvata ja varmistaa saamelaisen kalastuskulttuurin säilyminen.

Tenojoen vesistön alue on Suomen puoleiselta osaltaan lähes kokonaisuudessaan yksityisessä omistuksessa (*KOM 1985:5 s. 4*). Tenojoen rannoille on taloja perustettu 1800-luvulla. Käytännössä Suomen valtiolle ei ole muodostunut kalastuspaikkoja tai kalastuksia lainkaan Tenojoen vesistössä, joten valtio/Metsähallitus ei voi myöskään sallia vesillään verkkokalastusta, jollei valtion vesille ole vahvistettu kiinteistötoimituksissa tai tuomioistuimissa verkkokalastuspaikkoja tai – kalastuksia erityisinä etuuksina.

Kun Tenojoen vesistön kalastusoikeudet ovat yksityisissä käsissä, myös puhevalta Tenojoen vesistön kalastusjärjestelyjen kehittämisessä on tältä osin yksityisillä tahoilla. Tämä koskee myös saamelaisten perinteistä kalastuskulttuuria Tenojokilaaksoissa. Esimerkiksi saamelaiskäräjät ei voi edustaa itselleen oikeutta lausua Tenojokilaakson saamelaisten puolesta sitovasti siitä, mikä on saamelaisen kalastuskulttuurin sisältö Tenojoen vesistön alueella ja miten sitä tulisi jatkossa kehittää. Saamelaiskäräjät ei ole Tenojoen lohienkalastusneuvotteluissa tai kalastusjärjestelyjen osalta asianosainen.

On myös hyvä muistaa, että Tenojoen kalastussopimusneuvotteluissa ei luoda uusia kalastusoikeuksia millekään taholle.

Kalastuslain (16.4.1982/286) 2 §:n 1 momentin mukaan kalastusoikeuden haltija (käytännössä osakaskunnat) on ensi kädessä velvollinen järjestämään kalastuksen ja kalakannan hoidon siten, että kalastusta harjoitettaessa on mm. pyrittävä vesialueiden mahdollisimman suureen pysyvään tuottavuuteen kestävästä käytön puitteissa. Myös kiinteistötoimituksessa vahvistettujen erityisperusteisten kalastuskohteiden (Tenojoen vesistössä: verkkopaikat, kulutuspaikat ja patopaikat sekä nuottapaikat) omistajat muodostavat yhteisaluelaki (18.8.1989/758) 2 §:n 1 momentin mukaan osakaskunnan. Saamelaisten erityiset oikeudet kulttuurinsa harjoittamiseen otetaan huomioon osakaskuntien toiminnassa ja päätöksenteossa. Osakkailta on oikeus hakea tuomioistuimelta muutosta osakaskuntien päätöksiin.

Erityislainsäädännössä säännellyn kalastuksen järjestämiseen ja valvontaan ei tarvita poliittista saamelaiskäräjien orgaania. Saamelaiskäräjien asemasta ja tehtävistä säännellään laissa saamelaiskäräjistä (17.7.1995/974, saamelaiskäräjälaki). Lain 5 §:n 1 momentin mukaan saamelaiskäräjien tehtävänä on hoitaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana koskevat asiat (saamelaisten yleinen etu). Sitä paitsi saamelaiskäräjät edustaa lain mukaan toimivaltaansa kuuluvissa asioissa ainoastaan saamelaiskäräjälain 3 §:n tarkoittamia saamelaisia, mutta ei niitä saamelaisia, jotka eivät kuulu saamelaiskäräjälain 23 §:n tarkoittamaan vaaliluetteloon.

Saamelaisten kulttuuri-itsehallintolainsäädäntöä koskevan hallituksen esityksen (HE 248/1994 vp) perusteluista ilmenee, että saamelaiskäräjille on annettu kunnalliseen itsehallintoon rinnastettava asema (hoitaa saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskeva kulttuuri-itsehallinto yleisellä tasolla sen mukaan kuin lailla erikseen säädetään). Tämä on toistettu hallituksen esityksessä saamelaiskäräjistä annetun lain ja saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain muuttamisesta (HE 190/1995). Saamelaiskäräjille on lainsäädännössä näin ollen annettu saamelaisten kulttuuri-itsehallintoon liittyvien yleisten etujen hoitajan asema.

Saamelaiskäräjillä ei ole näin ollen lainkaan puhevaltaa yksityisiä intressejä ja yksityisiä elinkeinosektoreita koskevissa asioissa viranomaisia velvoittavalla tavalla. Tenojoen kalastussopimuksessa säännellään oikeuksien aineellisesta puolesta, joten saamelaiskäräjillä ei ole sitovaa puhevaltaa asiassa.

3. Kalatautien ehkäisy Tenojoen vesistössä

Gyrodactylus salaris – lohiloista esiintyy luontaisesti ainakin Torniojoen vesistön alueella, Kemijoen vesistössä ja Paatsjoen vesistössä, joiden alueilta lohiloinen leviää helposti Tenojoen vesistöön. Kun lohiloinen joutuu sellaiseen vesistöön, jossa esiintyy Atlantin lohikantoja, se tuhoaa lohikannat nopeasti.

Gyrodactylus salaris – lohiloinen on aiheuttanut villin Atlantin lohen lohikannoille mm. Norjassa pahoja tuhoja. Esimerkiksi Finnmarkissa joudutaan ensi vuonna uusimaan kolmannen kerran Skibotnelva:n rotenomyrkkysäätely lohiloisen poistamiseksi joesta, koska kaksi aiempaa myrkytystä eivät ole onnistuneet (*Eviran julkaisu 1/2013: Teno- ja Näätämöjokien suojelu Gyrodactylus salaris – loiselta s. 16*). Norjassa on havaittu, että jo vuoden kuluessa loisen tulosta jokeen, se on levinnyt infektiotalueelta laajasti vesistön muihin osiin.

Tenojoen vesistön alue on niin laaja, että lohiloisen hävittäminen vesistöstä ei ilmeisesti tulisi onnistumaan (*Evira 1/2013 s. 16*). Tärkeätä on, että lohiloisen leviäminen vesistöön estetään kaikin käytettävissä olevin keinoin sekä Suomessa että Norjassa.

Lohitautien leviämistä Tenojoen vesistöön voidaan tehokkaimmin estää siten, että muissa vesistöissä samana kesänä käytössä olleita veneitä ja perämootteoreita ei tuoda välittömästi Tenojoen vesistöön ilman pakollista asiantuntijoiden toimesta suoritettua desinfiointia. Myös muualta tuodut kalastusvälineet (vavat, vieheet, siimat, kahluusaappaat jne.) on asiantuntijoiden toimesta desinfiointava ennen niiden käyttöä vesistössä. Tärkeintä on, että eläviä kaloja ei siirretä missään tapauksessa muualta Tenojoen vesistöön.

4. Vaatimukset

Edellä selostettuihin lähtökohtiin perustuen esitämme seuraavia peruseikkoja huomioon otettaviksi Tenojoen kalastussopimusneuvotteluissa.

4.1. Tenojoen kalastussopimusneuvotteluissa päätavoitteina tulee olla:

- a) säilyttää ja lisätä Tenojoen lohikantoja koko Tenojoen vesistön alueella; ja
- b) Tenojoen vesistön alueella vakituisesti asuvien saamelaisen kalastuskulttuurin ja siihen perustuvien elinkeinojen säilyttäminen ja elvyttäminen; sekä

- c) Tenojoen vesistön alueella vakituisesti asuvien saamelaisen kalastuskulttuuriin liittyvä perinnetieto tulee varmistaa biodiversiteettisopimuksen (SopS 78/1994) 8 artiklan j kohdan mukaisesti.
- c) kalatautien ehkäiseminen Tenojoen lohen kannalta.

Valtioiden väliseen sopimukseen tulee ottaa edellä mainituista seikoista nimenomaiset määräykset.

- 4.2. Tenojoen vesistössä ei tule sallia lainkaan maksutonta lohenkalastusta. Ulkopaikkakuntalaisen tulee, olipa tämä saamelainen tai ei, lunastaa kaikissa tapauksissa ulkopaikkakuntalaisen kalastuskortti. Viimeisten tutkimusten mukaan (*Joona 2011*) muualla kuin Tenojoen vesistön alueella vakituisesti asuvien ja siellä syntyneiden saamelaisten (esimerkiksi enontekiöläisten) kulttuurimuotoon ei ole milloinkaan kuulunut Tenojoen lohenkalastus.

Myöskään korkein hallinto-oikeus (KHO) ei nähnyt ongelmia uutta kalastuslakiesitystä koskevassa lausunnossaan 23.1.2014 siltä osin kuin kysymys oli siitä, että kunkin pohjoisimman kunnan asukas kalastaa maksutta valtion vesillä vain oman kuntansa alueella.

Voimassa olevan kalastuslain 12 §:n säännös varsin vapaasta ja maksuttomasta kalastusoikeudesta Enontekiöllä, Utsjoella ja Inarissa mahdollistaa laajan ja hankalasti valvottavan kalastuksen siirtymisen muilta alueilta Tenojoen vesistön alueelle. Tämän kaltaista järjestelyä ei tule sallia uudessa kalastusjärjestelyssä eikä Tenojoen kalastussopimuksessa tai kalastussäännössä.

- 4.3. Tenojoen kalastussopimukseen tulee ottaa selkeä määräys siitä, että Tenojoen vesistön alueella lohta voi kalastaa verkkopyydyksillä (pato, kulkutus, seisova verkko ja nuotta) vain siinä tapauksessa, että kalastajan omistaman kiinteistön osaksi on kiinteistötoimituksessa tai tuomioistuimen päätöksellä vahvistettu laillinen oikeus kalastaa verkkopyydyksillä.

Uuteen Tenojoen kalastussopimukseen ja siihen liitettävään kalastussääntöön tulee nimenomaisesti ottaa voimassa olevan kalastussäännön 11 §:n 2 momentin veroinen määräys koskien kaikkia lohen ja meritaimen kalastuksessa käytettäviä verkkopyydyksiä koko Tenojoen vesistön osalta. Voimassa olevan kalastussäännön 11 §:n 2 momentissa säännellään, että ”patoa saa käyttää vain lailliseen perusteeseen nojautuvissa patopaikoissa”, mitä vastaava säännös tulee siis ulottaa kaikkeen verkkokalastukseen.

- 4.4. Tenojoen vesistössä verkkopyydyksillä voivat kalastaa lohta ja meritaimenta ainoastaan Tenojoen vesistön alueella asuvat vanhojen talojen ja niistä muodostettujen tilojen kalastusoikeuksien omistajat. Kysymys on myös utsjokelaisten saamelaisten ja Inarinjokivarren saamelaisten perusoikeudesta kulttuuriinsa (PL 17.3 §) ja heidän omaisuuttaan koskevasta suojasta (PL 15 §).

- 4.5. Valtion vesillä ei tule voida kalastaa verkkopyydyksillä muut kuin Tenojoen vesistön alueella asuvat vanhojen talojen ja niistä muodostettujen tilojen kalastusoikeuksien omistajat, joiden kiinteistöihin on vahvistettu kalastusoikeuksia erityisinä etuuksina valtion veteen. Valtio ei ole milloinkaan kalastanut verkoilla Tenojoen vesistössä, joten sillä ei ole oikeuksia verkkokalastuksiin, eikä valtio näin ollen voi myöskään sallia vesillään kenenkään kalastaa verkoilla, jollei kalastusoikeuksia ole vahvistettu kiinteistölle erikseen kiinteistötoimituksessa tai tuomioistuimessa.

4.6. Veneestä kalastus tulee olla sallittua koko Tenojoen vesistöä koskien ainoastaan rekisteröidyllä veneellä. Tämä koskee myös sivuvesiä, mikä olisi uudistus nykyisestä. Veneiden rekisteröinnin avulla voidaan estää muualta tuotujen veneiden käyttöä kalastuksessa, mikä estää osaltaan kalatautien leviämistä muualta Tenojoen vesistöön.

Tenojoen pääuoman voimassa olevan venerekisterin mukaan oikeus rekisteröidä vene jakautuu mm. siten, että kukin paikkakuntalainen saa rekisteröidä yhden veneen ja kalastusoikeuden omaava matkailuyrittäjä saa rekisteröidä 15 venettä. Ongelmana on se, että vesien ja kalastusoikeuksien omistajien oikeuksia ei riittävästi oteta huomioon tässä yhteydessä.

Uudessa järjestelyssä tulee määrätä siitä, että koko Tenojoen vesistön alueella kalastuksessa käytettävän veneen voi saada rekisteröityä ainoastaan kalastusoikeuksien yksityinen omistaja (vesialueiden omistajat ja erityisperusteisten kalastusoikeuksien omistajat). Tällä on merkitystä kalatautien ehkäisyn kannalta. Lisäksi tämä tukee kalakantojen suojelua ja lisäämistä sekä turvaa osaltaan saamelaisten oikeuksia kulttuuriinsa.

4.7. Tenojoen kalastussopimuksen uudistamistyössä tulee omaksua ns. asuinpaikkaperiaate (*kotipaikkaperiaate*) siten, että sitä sovelletaan koko Tenojoen vesistön alueella. Periaatteen mukaan vain Tenojoen vesistön alueella vakituisesti asuvat henkilöt voivat kalastaa verkkopyydyksillä, saada kalastuksessa käytettävän veneen rekisteröityä ja voivat lunastaa edullisen paikkakuntalaisen kalastuskortin.

Asuinpaikkaperiaate on keskeinen keino järjestää kalastuksen harjoittamista Tenojoen vesistössä siten, että saamelaisten perinteinen kalastuskulttuuri ja – elinkeinot voidaan turvata. Periaatetta soveltamalla voidaan parhaiten rajoittaa eri kalastustapoja erikseen.

4.8. Lohenkalastus ja meritaimen pyynti Tenojoen vesistössä tulee olla sallittu 25.5.–17.8., mitä sitten rajoitetaan kunkin kalastusmuodon mukaan erikseen. Kalastuskautta on syytä lyhentää kalakantojen säilyttämiseksi ja lisäämiseksi.

- a) Tenojoen vesistön alueella vakituisesti asuvat vanhojen talojen ja niistä muodostettujen tilojen kalastusoikeuksien omistajien kalastuskausi on 25.5.–17.8.
- b) kaikilla muilla kuin edellä kohdassa a) mainituilla kalastuskausi on 1.6.–17.8.

4.9. Erityisperusteiset kalastusoikeudet tulee ottaa sääntelyssä asianmukaisesti huomioon. Erityisperusteiset kalastusoikeudet Tenojoen vesistön alueella pato- ja verkkopyyntiä ja kulkusta koskien ovat tärkeimmät saamelaisten kalastusmuodot.

4.10. Rantakalastusta ja venekalastusta koskeva säännöstö ulkopaikkakuntalaisten osalta tulee yhtenäistää siten, että kalastuskortin hinta ja kalastusaika ovat yhteneväiset. Rantakalastajia on lukumääräisesti lähes yhtä paljon kuin lohensoutajia, myös rantakalastajien lohisaalismäärät ovat lähes venekalastajien saaliiden luokkaa.

Rantakalastajien lukumäärä tulee Tenojoen vesistön alueella lisääntymään voimakkaasti. Rantakalastajat ovat jo vaikeuttaneet (mm. Nuvvuksessa) saamelaisten venekalastusta. Rantakalastuspaikat tulee keskittää vain määrätuille alueille jokea. Ei ole mitään perusteita sille, miksi ulkopaikkakuntalaisten rantakalastus tulisi olla vapaampaa ja edullisempaa kuin venekalastus. Voimassa olevan kalastussopimuksen mukaan mm. Tenojoen pääuomassa

rantakalastuslupa maksaa ulkopaikkakuntalaisille vain noin puolet siitä mitä venekalastuslupa. Rantakalastusta voidaan harjoittaa päivittäin 24 tuntia, pois lukien viikkorauhoitukset, kun taas venekalastus on sallittu ulkopaikkakuntalaisille vain määrättyinä aikoina vuorokaudesta.

4.11. Valtiosopimukseen tulee ottaa määräys myös siitä, että kalastusoikeutta tai vesialuetta kalastusta varten ei voida Tenojoen vesistön alueella vuokrata tai muutoin vastiketta vastaan tai vastikkeetta luovuttaa muille kuin Tenojoen vesistön alueella vakituisesti asuville vanhojen talojen ja niistä muodostettujen tilojen kalastusoikeuksien omistajille. Tämä ei koske kiinteistökauppaa tai perintösaantoja. Norjassa sovelletaan tämän kaltaista järjestelyä.

4.12. Tenojoen lohikantojen suojeleminen ja lisääminen edellyttää vuorokautisten saaliskiintiöiden käyttöönottoa ulkopaikkakuntalaisten kalastuksen osalta.

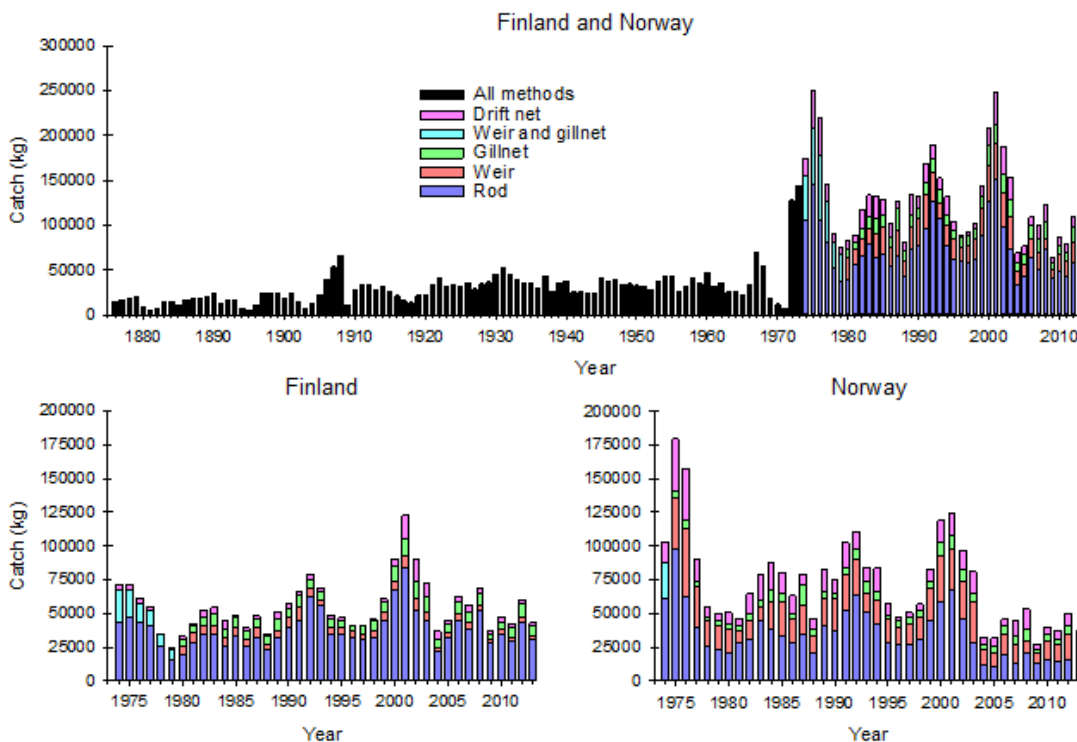
5. Yksityiskohtaiset lisäperustelut

5.1. Tenojoen kalastussopimusneuvottelujen päätavoitteet

5.1.1. Lohikantojen suojeleminen ja lisääminen

Tenojoen lohikantojen tilaa pidetään huolestuttavana, erityisesti latva- ja eräiden sivuvesistöjen lohikannat ovat jopa uhattuina (*Falkegård, Morten: Laksebestandene i Tanavassdraget, NINA 1.8.2014*). Erityisesti suurten naaraskalojen osuus saaliista on vähentynyt tasaisesti. Kuluu jään liian vähän kalaa. Kysymys on rajallisesta resurssista.

Kuvio 1. Tenojoen saaliit ja saaliiden rakenteita kuvaavia tietoja Suomessa ja Norjassa. Saaliit pyyntitavoittain (lähde: tutkija Eero Niemelä, RKTL 2014).

Edellä olevasta kuviosta 1 voidaan havaita, että lohisaaliit ovat tendenssimäisesti laskeneet 2000 luvulla.

Tenojoen kalastussopimuksen ehdottomana lähtökohtana, tavoitteena ja tarkoituksena tulee olla Tenojoen vesistön anadromisten lohikalojen (*lohi, meritaimen ja merinieriä*) suojelu ja lisääminen siten, että luonnon monimuotoisuus ja luonnonmukainen poikastuotanto säilytetään vahvana.

Tenojoen lohikantojen suojelu ja lisääminen edellyttävät lohikantojen ja niihin kohdistuvan kalastuspaineen kokonaisvaltaista tarkastelua. Neuvotteluissa tulee sääntelykokonaisuuteen sisällyttää samalla kertaa, ainakin periaatetasolla, myös lohien meri- ja vuonopyynti. Tavoitteena tulee olla se, että kaikkialla siellä missä Tenojoen lohta esiintyy, kalastukseen sovelletaan samoja periaatteita ja oikeusohjeita sekä muutoin pitkälle yhteneviä säännöksiä ja periaatteita.

5.1.2. Utsjoella asuvien saamelaisen kalastuskulttuurin ja elinkeinojen säilyttäminen sekä maksuton lohen- ja meritaimen kalastus Tenojoen vesistössä

Perustuslain (PL) 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Kysymys on saamelaisten perusoikeudesta. Perustuslainsäädännös (17 §:n 3 mom.) turvaa saamelaisten kulttuurimuotoon kuuluvia saamelaisten perinteisiä elinkeinoja, kuten poronhoitoa, kalastusta ja metsästystä (esim. *HE 309/1993 vp, PeVL 3/1990 vp ja PeVL 8/1993 vp sekä PeVL 32/2010 vp*).

Tenojoen kalastussopimuksessa suojeltavana oikeushyvä on ainoastaan Utsjoelta ja Inarinjokivarressa olevien ja siellä vakituisesti asuvien saamelaisten oikeus harjoittaa lohenpyyntiä perinteistä saamelaista kalastusmuotoa harjoittaen sekä tähän liittyvä elinkeinotoiminta. Muualla kuin Utsjoella ja Inarinjokivarressa asuvien saamelaisten ja muiden tahojen on kalastettava vieraspaikkakuntalaisten maksullisilla kalastusluvilla. Kysymys on rajallisesta resurssista, joka on perinteisesti kuulunut ainoastaan paikkakuntalaisille kalastusoikeuksien omistajille. Missään tutkimuksissa tai selvityksessä ei ole osoitettu, että muilla saamelaisilla kuin Utsjoen ja inarinjokivartisilla saamelaisilla olleen kalastuksia ja muita kalastusoikeuksia Tenojoen vesistössä.

Tenajokivarressa asuvien saamelaisten yhteisöllinen elämä ja saamelainen identiteetti rakentuvat ikimuistoisista ajoista harjoitetun kalastuksen varaan (*Scheinin LM 2006*). Tenojoen vesistön alueen saamelaisille lohenkalastus on perinteisesti turvannut keskeisellä tavalla talojen elinkelpoisuuden (*KOM 1985:9*). Taloja perustettaessa 1800-luvulla ja verotuksessa 1900-luvun alussa kalastus oli osa manttaalia.

Perustuslakivaliokunta on vanhaa kalastuslain muutosta koskeneessa lausunnossaan (*PeVL 30/1993 vp*), jota ei voida enää pitää ajantasaisena käsityksenä, viitaten eräisiin vanhoihin lausuntoihinsa katsonut, että "maaomaisuutta vailla olevien luontaiselinkeinoista huomattavan osan toimeentulostaan saavien lähinnä saamelaisväestöön kuuluvien kuntalaisten perinteinen oikeus kalastukseen, jota on pidettävä hallitusmuodon takaaman omaisuudensuojan piiriin kuuluvana varallisuusarvoisena etuna, kaventuu kalastusoikeuden tullessa luvanvaraiseksi ja maksulliseksi".

Edellä mainittua perustuslakivaliokunnan lausuntoa (*PeVL 30/1993 vp*), ei voida pitää enää ajantasaisena ja sovellettavissa olevana käsityksenä, koska viimeisimmät tutkimukset ovat osoittaneet, että tähän ei ole juridisia ja historiallisia perusteita. Nykyään ei ole enää edellä

mainitussa perustuslakivaliokunnan lausunnossa (PeVL 30/1993 vp) tarkoitettuja maata omistamattomia saamelaisia erilaisten luontaiselinkeinolakien ansiosta.

Uusimmissa tutkimuksissa (*Juha Joona: Pohjois-Lapin erityiset kalastusoikeuskysymykset, s. 78–88, Rovaniemi 2011*) on osoitettu, että asuinpaikkaan perustumattomalle vapaalle kalastusoikeuksille valtion vesille ei edes saamelaisten osalta ole historiallista taustaa. Lapinkylien kalastusoikeudet sijoittuivat ainoastaan oman lapinkylän alueelle (mt. s. 86). Kenelläkään ei ole ollut oikeutta toisen paikkakunnan valtion omistamiin kalastusvesiin; mutta kylläkin oman asuinpaikkansa valtion vesiin.

Voimassa olevan kalastuslain 12 §:n säännös varsin vapaasta ja maksuttomasta kalastusoikeudesta Enontekiöllä, Utsjoella ja Inarissa mahdollistaa laajan ja hankalasti valvottavan kalastuksen siirtymisen muilta alueilta Tenojoen vesistön alueelle. *Gyrodactylus salaris* lohiloisen, joka on yleinen esimerkiksi Torniojoen vesistössä, leviämisen riski Teno- ja Näätäinjokeen kasvaa vapaan kalastuksen vuoksi. Tätä ei tule sallia uudessa kalastusjärjestelyssä.

Voimassa olevan kalastussäännön 3 §:n D:n mukaan kalastukseen oikeutetulla, joka on perintönä saanut tämän kalastusoikeuden suoraan (mutta ei enää toisessa polvessa, mikä muodostaa oikeuksien leikkurin) edellä A-kohdassa tarkoitettulta henkilöltä, on oikeus kalastuksessa käyttää vakinaisesta asuinpaikasta riippumatta potku- ja mertapatoa, kulkutusverkkoa, seisovaa verkkoa ja nuottaa noudattamalla tässä kalastussäännössä olevia rajoituksia. Tärkeää on, että tältä kohdin poistetaan oikeuksien leikkuri siten, että suoraan alenevassa polvessa olevilla oikeus säilyy kaikissa tapauksissa. Tätä leikkuria pidetään ongelmallisena perustuslain (15 §) omaisuuden suojan kannalta samoin saamelaisten kulttuurinsuojan kannalta (PL 17.3 §).

5.1.3. Kalatautien ehkäiseminen

Tenojoen kalastussäännöstössä tulee ratkaista lohisairauksien ehkäiseminen tehokkaalla tavalla sekä Suomessa että Norjassa.

Tenojoen vesistön alue on niin laaja, että *Gyrodactylus salaris* -lohiloisen hävittäminen vesistöstä ei ilmeisesti tulisi onnistumaan (Evara 1/2013 s. 16). Tärkeätä on, että lohiloisen leviäminen vesistöön estetään kaikin käytettävissä olevin keinoin sekä Suomessa että Norjassa.

Maa- ja metsätalousministeriön asetuksen (1376/2004) 6 §:ssä määrätään, että muilta vesialueilta Tenojoen vesistön alueelle tuotavien esimerkiksi veneiden ja kalastusvälineiden tulee olla täysin kuivatut tai desinfioidut enne niiden käyttämistä. Tätä säännöstä on kuitenkin hankala, ja käytännössä mahdotonta, valvoa. Säännöksiä tulee täsmentää tässä yhteydessä siten, että kaikki kalastuksessa käytettävät muualta tuodut välineet ja veneet jne. on desinfioitava asiantuntijoiden toimesta. Ilman asiantuntijan todistusta (ja välineiden merkintää) kalastus ei tule olla sallittua Tenojoen vesistössä lainkaan. Vaatimusta voidaan pitää perusteltuna ottaen huomioon lohiloisen suuri leviämiskahva Tenojoen vesistöön sekä mahdollisen loisen leviämisen tuhoiset ja lopulliset vaikutukset Tenojoen vesistön lohikantoihin. Viranomaisilla on tässä asiassa ankara vastuu.

5.2. Verkkokalastus Tenojoen vesistössä

Voimassa olevassa Tenojoen kalastuspiirin yhteisestä kalastussäännössä (11 §) eräitä ongelmia on esiintynyt patoa, seisovaa verkkoa, kulkutusverkkoa tai nuottaa käytettäessä sen suhteen, kuka mainittuja pyydyksiä voi käyttää, millä perusteella ja missä määrin. Tältä osin valtiosopimukseen ja siihen liittyvään kalastussääntöön tulee ottaa selkeät määräykset.

Selkeänä lähtökohtana on, että Tenojoen vesistössä verkoilla voivat kalastaa ainoastaan Tenojoen vesistön alueella asuvat vanhojen talojen ja niistä muodostettujen tilojen kalastusoikeuksien omistajat. Kysymys on utsjokelaisten ja inarinjokivartisten saamelaisten perusoikeudesta kulttuuriinsa (PL 17.3 §) ja heidän omaisuuttaan koskevasta suojasta (PL 15 §). Kysymys on rajallisesta resurssista, joten ainoastaan Tenojoen vesistön kalastusoikeuksien omistajat voivat käyttää verkoja lohenkalastukseen.

Valtio ei ole milloinkaan kalastanut verkoilla Tenojoen vesistössä, joten se ei voi myöskään sallia vesillään kenenkään kalastaa verkoilla, jollei kalastusoikeuksia ole vahvistettu kiinteistölle erikseen kiinteistötoimituksessa tai tuomioistuimessa. Vanhan oikeusperiaatteen mukaan kukaan ei voi luovuttaa parempaa oikeutta toiselle kuin itsellään on.

5.3. Kalastuskauden pituus Tenojoen vesistössä

Kalastuskautta tulee lyhentää molemmista päistä kalakantojen suojelemiseksi ja lisäämiseksi. Vesistön latvavesiin nousee isoja lohia toukokuun puolessa välin, joten kalastus aloitetaan vasta 25. toukokuuta nykyisen 20. toukokuuta sijasta. Kalastus kokonaisuudessaan on syytä lopettaa Tenojoen vesistössä 17.8., jotta turvataan ja varmistetaan kudulle selvinneiden ja siihen valmistautuvien lohien kudun onnistuminen. Kysymys on panostamisesta lohikantojen tulevaisuuteen kaikkien kalastajien kannalta tasapuolisesti.

5.4. Venekalastuksen ja rantakalastuksen sääntelyn yhtenäistäminen

Tenojoen pääuomassa ulkopaikkakuntalaisten rantakalastajien ja veneellä kalastavien kalastusrajoituksia, hinnoittelua ja muita ehtoja tulee yhtenäistää nykyisestään. Voimassa olevan säännösten mukaan rantakalastusta voidaan harjoittaa vapaammin kuin venekalastusta. Eesitystämme puoltaa se, että rantakalastajien lukumäärä ja heidän saamansa saalismäärät ovat viime vuosien aikana kasvaneet lähes venekalastajien tasolle.

Ei ole mitään perusteita sille, miksi ulkopaikkakuntalaisten rantakalastuksen tulee olla vapaampaa ja edullisempaa kuin venekalastus. Lisäksi edullinen ja varsin vapaa rantakalastus on omiaan rajoittamaan saamelaisten harjoittamaa perinteistä kalastusta, mikä rajoittaa oikeudetta saamelaisten oikeutta harjoittaa kulttuuriaan (PL 17.3 §). Rantakalastajat valtaavat pysyvästi eräät parhaat kalastuspaikat siten, että mm. saamelaisen venekalastajan kalastaminen tällä kohdalla monissa tapauksissa estyy. Näin on käynyt esimerkiksi Nuvvuksessa.

5.5. Asuinpaikkaperiaate

Tenojoen kalastussopimuksen uudistamistyössä tulee omaksua ns. asuinpaikkaperiaate (ks. voimassa olevan sopimuksen osalta HE 53/1989 vp s. 2) siten laajennettuna, että se koskee koko Tenojoen vesistöaluetta ja siis myös sivuvesiä.

Asuinpaikkaperiaatteen mukaisesti määräytyy erilaisten pyydysten käyttöoikeus, kalastusajat, oikeus käyttää omaa rekisteröityä venettä kalastukseen sekä kalastuskortin hinta. Asuinpaikkaperiaatteen soveltamisen ansiosta on mahdollista säännellä ja tarkastella

paikkakunnalla vakituisesti asuvien kalastuksen harjoittamista ja saaliita erillään muiden kuin paikkakunnalla vakituisesti asuvien kalastuksen harjoittamisesta.

Lisäksi saamelaisten oikeutta ylläpitää ja kehittää saamelaiskulttuuria (mm. kalastusta, PL 17.3 §) voidaan parhaiten turvata asuinpaikkaperiaatteen avulla.

6. Lopuksi

Saamen luonnonystävät ry on rekisteröity saamelainen yhdistys (*rek.nro 211 642*). Yhdistyksen tarkoituksena on edistää saamelaisten kotiseutualueella maan- ja alueiden käyttöä, luonnonvarojen käyttöä ja erämaa-alueiden hyödyntämistä siten, että luonnon monimuotoisuus säilytetään ja että perinteisten saamelaiselinkeinojen toimintaedellytyksiä lisätään, kehitetään ja monipuolistetaan. Yhdistyksen varsinaiseksi jäseneksi voi yhdistyksen sääntöjen mukaan liittyä jokainen saamelainen asuinpaikasta riippumatta.

Saamen luonnonystävät ry esittää, että ministeriö pyytäisi jatkossa yhdistykseltämme lausuntoa sellaisista hankkeista, jotka kohdistuvat saamelaisten kotiseutualueen maan- ja vesienkäyttöön.

SAAMEN LUONNOYSTÄVÄT RY

Veikko Guttorm
yhdistyksen puheenjohtaja
saamelaiskäräjien jäsen
Puh. 040 775 1715
Sähköposti: veikko.guttorm@gmail.com